

O českém kroji.

I.

Původní kroj český podobal se kroji jiných národů slovanských, jmenovitě kroji národa polského. Toho dokladem jsou nejen společné názvy prvotních součástí krojových, nýbrž i přímé zprávy, jako Adama Bremského i Helmolda.

Plátno, sukno, kůže i kožešiny byly látky, z nichž se oblek zhotovoval, a to: rubáše, čechle, plachetky a rukávce, sukně, pláště, čepice, hace, onuce, škorně i kožich.

U Čechů však jevil se dříve nežli u kteréhokoliv národa slovanského cizí vliv na domácí kroj, ač ne ve všech vrstvách stejně a rovněž ne stejně po všech zemích národem českým obydlených, tak že na př. moravští Čechové a jmenovitě Slováci kroj svůj domácí nejděle a nejlépe zachovali.

Že v Čechách tak záhy počal se ujímati kroj cizí, toho hlavní příčinou byla zajisté poloha Čech, jež evropským modám se nemohly uzavřítí, i čilá povaha národa samého. Západ s východem se tu srážel; západ však mocněji účinkoval, ovšem že nejprve ve vrstvách nejmožnějších, zvláště ve šlechtě, a to

nejmocněji ve 14. stol. za vlády Lucemburků, kde francouzský kroj se u dvora i u vyšší šlechty ujal. Ale ještě té doby (r. 1318, mluví privilegium pražských krejčí o kroji českém.

Pak různé jiné vlivy působily, jako německý, ač ten ne tou měrou, jak by se při blízkém sousedství a za hojných styků politických i obchodních Čech s Německem dalo mysliti.

Přísný duch husitství, potírající také všeliký přepych jako hříšnou marnost, zarazil nádheru a bujnost v krojích, jak ji v Čechách zavedlo zvláště 14. století, a je také zajímavé, jak z odkazů a inventářů té doby je zřejmo, že tenkrát tmavé a šeré barvy nabyly vrchu nad živými a veselými barvami před tím tak oblíbenými.

Ale již koncem 15. stol. nastala v tom reakce. Nádhera krojů zavládla zase a panovala pak jmenovitě v 16. stol. tak, že sněmy nejednou vydaly proti ní přísné zákazy. Za té doby panoval v Čechách jako v ostatní západní Evropě hlavně kroj vlašský a španělský; po té kroj francouzský zavládl a tak šlechta česká i měšťanstvo přizpůsobilo se úplně kroji západoevropskému.

Lid však byl konservativnější. Modní proměny se v minulých dobách nedály vůbec tak zhusta, v lidu pak ještě volněji. Než i český venkovan neubráníl se zcela cizím vlivům. V proměnách svého původního kroje řídil se hlavně svou vrchností a městy, přijímaje od nich, ovšem že opozdile, leccos z jejich mod. Pozoruhodno je, že v Podkrkonoší, u Vysokého, do nedávna ještě říkali a snad posud říkají klobouku také „pirit“, a „facalík“, tamtéž i jinde v Čechách je přežitek ze 16. věku, vlašského „fazzoletta“. V českém Podkrkonoší i „kukla“ se zachovala, ač ne v prvotní své podobě, znamenajíc nyní velký šátek, kterým se

jako kdysi kuklou hlava zahaluje. Ve východních pak Čechách, na Litomyšlsku podnes tu tam nosí selské ženy velké, nabírané límce u košil, upomínající na okružní dávných století, a ještě podnes vyskytuje se u starých lidí starobylé jméno těch límců: „ožidlí“, známé ze zápisků 15. století.

Tepané věnce někdy šlechtických dam a bohatých měštek ještě do nedávna byly obvykly u selských nevěst, a pudrem, vlastně moukou, posýpala sobě děvčata v severovýchodních Čechách upravenou hlavu, když šla za družičky, ještě v letech třicátých devatenáctého věku.

Hospodářský pokrok, pak to, že látky a oděv sám přestaly se doma zhotovovati, zvláště však zdomácněná komunikace, kterou kraje od světa jako odloučené přišly do volného styku s jinými, neměně i průmyslný ruch, zvláště továrnictví a obchod způsobily, že český lid poslední dobou nápadně rychle počal odkládati osobité své kroje dochované hlavně z osmnáctého století.

V mnohých krajinách stala se ta proměna v letech padesátých, někde, jmenovitě v horách, ještě později. Před touto dobou měly ještě všechny české kraje svůj kroj, jako patrně na selských svatbách, jež v národních krojích odbývány o korunovaci Ferdinanda V. Dobrotivého na českého krále r. 1836.

II.

Dnes český venko:an chodí si většinou po způsobu více městkém, ovšem ve střihu svého vesnického krejčího, ač jsou také vesnice v bohatých krajinách, kde sedláka jedoucího na kočáře těžko rozeznati od měšťáka po modě vystrojeného.

Ale jsou také dosud krajiny, kde domácí kroj není již starožitností, a rouchem národních slavností, nýbrž kde se také nosí. Nejzachovalejší jsou v tom západ, jmenovitě vesnice bývalých českých hraničářů, Chodů, v okolí města Domažlic, pak v Plzeňsku, na jihu v okolí Veselí „na blatech“, v okolí Tábora i Jindřichova Hradce a na Doudlebsku. Na českém východě hlavně ženy zachovaly, byť už ne úplně, starý kroj.

Součástky kroje původně slovanského u lidu celkem zůstaly, ovšem že průběhem tolika století značně změněné; leccos také z nich zmizelo, a nejedna část, jako šněrovačka u ženských, později od jinud přibrána. Sukně, prvotně oděv obou pohlaví, a která se i v cizině, jako ve Francii ujala, přestala od 16. stol. býti oděvem mužským. Místo ní kabát nastoupil, pak i kamizola, kazajka.

Staroslovanské hace (srbské, slovácké gatě) už ve 13. stol. nohavicemi zvány. Kromě tohoto názvu ujalo se počínaje 16. stol. cizí jméno galioty, kalhoty. Vedle původních škorní a střevců jméno boty se rozšířilo, ano vytisklo staré „škorně“, a za původní název čechel velmi záhy „košile“ (z lat. casula) nastoupila.

Kroje v krajinách výše uvedených jsou různé a přece v podstatě co do součástí stejné. Také v tom jsou si podobny, že všechny jsou hojným a bohatým vyšíváním zdobený. Poněvadž pro nedostatek místa nebude možná vypsati zevrubněji vyšívání jednotlivých krojů, budiž o něm tuto povšechně, ač zase jen stručně podotčeno. *)

*) Při tomto odstavci užito pojednání R. Tyršové: „České lidové vyšívání na zemské jubilejní výstavě.“ Č. lid, I. 4 a sl.

Český lid osvědčil zvláště svým svérázným vyšíváním umělecké nadání své. Národní toto vyšívání jsouc méně nežli kterákoliv jiná práce domácího průmyslu poutáno na zručnost řemeslnou, vyvíjelo se zcela volně. Ve vyšívkách českého lidu je mnoho podoby s vyšíváním druhých dvou větví národa českoslovanského: Moravanů a Slováků. Obdoby shledáme tím více, čím více se blížíme k moravským hranicím. Vyšívání to vyvíjelo se na starém, domácím základě, a právě ty z vyšívek, jež vyšly z jeho ryzího citu, vynikají svou nepopíratelnou cenou uměleckou.

Také cizí vlivy, hlavně z chrámu, z města a vrchnostenského zámku, vnikaly do selských statků a chat, a byl to jmenovitě barokový sloh, jehož účinkům původní ornamentika lidová neunikla.

Než slovanský duch byl v kultuře selského lidu českého přece vždy tak mocný, že se nedal vytlačití žádným vlivem na porušení domácí tradice. Cizí ten vliv splynul namnoze s původními prvky v celek nový a zase svérázný.

Nejkrásněji bývají vyšity pleny a holubinky (čepce). Než i na zástěrkách, životkách, na košili ženské i mužské, jakož i na mužských vestách a kazajkách i ženských kabátcích najdeme vyšívání umělé práce, v kresbě i v barevném účinku stejně efektní. Neméně zajímají svým vyšíváním vyvedeným červenou přízí plachty, jimiž se ověšuje lože šestinedělčino.

Kromě barevné příze užívá se při vyšívání pestrého hedvábí, zlaté niti, lesklých, barevných perliček (bústek) a kovových cetek. Technické provedení vyniká značnou dovedností. Význačné jsou koncentrické rozčlánkování jednotlivých motivů a bohatá barvitost, stupňována zlatolesklými penízky drobnými i barevnými bústkami.

V barvě dominují žlut a červen, ač oblíbeno je také černé vyšívání, rozšířené již v 16. stol., jak starými záznamy potvrzeno. Než i bílé vyšívání českého lidu má kusy podivuhodné práce a může se vykáhati i specialitami, jako uzlíčkovým vyšíváním na holubinkách. Motivy ornamentální, kromě geometrických, jsou na mnoze z říše rostlinné; ze zvířat se vyskytuje nejčastěji stylisovaný pták, zvláště kohout. —

III.

Před vypsáním jednotlivých krojů lze se jen všeobecně zmíniti o úpravě mužské hlavy na českém venkově. Starodávný způsob holiti bradu i líce i dnes ještě panuje, ačkoliv už také vidati, zvláště v kraji, u mladších plné brady, nebo kníry neb alespoň malé licousy; ty zvláště v okolí Soběslavě a Veselí. Dlouhé vlasy do kola přistřižené a někdy i do čela po staré modě sčesané nosí se již pořídka; nejspíše staří v odlehlých dědinách při horách. Mladší sobě dávají vlasy přistřihovati a různě je česají i dělí stezkou nejvíce postranní, nad levým uchem.

Svobodní „chlapci“ na Chodsku v okolí Domažlic nosí žluté koženky, jež u kolen mají řemínky „ještěrky“, bílé punčochy a přes ně boty s holinkami, ač nyní již kalhoty z látky převahy nabývají. Soukenná, modrá vesta či „laib“ bývá nad límci i nad kapsami pestrým hedvábím pěkně vyšívána. Zpravidla se celá nezapíná, aby bylo viděti červenou, soukennou podšívku.

Rovněž sváteční košili z tenkého plátka mají na límci, náramcích, i na páscích v zápěstí zdobené vyšíváním a to bílým. Límeček překládají přes nákrční šátek, obyčejně hedvábný, a v kličky uvázaný.

Přes vestu nosí „chlapci“ soukennou kazajku tmavomodré barvy vyzdobenou na stojatém límci, na klapkách a rukávech rovněž bohatým vyšíváním z pestrého hedvábí. Kazajka ta má dvě řady lesklých knoflíků, ale nosí se obyčejně rozloženě. Z jedné její kapsy čouhá šátek, nejčastěji červený, z druhé ozdobný pytlík na tabák.

Hlavu pokrývají měkkým, černým kloboukem nebo vydrovkou, čepicí to s prýmem z vydroviny a kulatým svrškem červeným nebo zeleným. Dříve i „chlapci“ nosívali širák, klobouk těžký, se širokými okraji, jež okrašlovali pestrými šňůrkami a skleněnými ozdobami („zdrcky“), za ně zastrkanými i kytkou po straně.

Ženatý muž se podobně strojí, jenže místo kazajky obléká na oddavky poprvé dlouhý kabát soukenný, tmavomodré barvy s červenými paspolemi. Toť mužův „ženicí župan“ a ten pak nosí po celý věk do kostela a na všechny slavnosti, jako na křtiny a pod. Díрку k zapínání má ten kabát jenom jednu, pod krkem, a v tu navlekne ženich o svatbě pentli od nevěsty mu danou a nosí tu pentli pak ustavičně, „dokud je kus kabátu“ — do smrti.

Staršího původu nežli tento „ženicí župan“ je dříve na Chodsku obecný a pro ně význačný, nyní však dosti vzácný „župánek“ bílý, šerkový kabát, či spíše halena bez šosů, z látky polovlněné, polopřečné, bez límce a knoflíků, beze všeho vyšívání, toliko ve švech černými šňůrkami vyzdobený. Za starých časů, kdy Chodové užívali volně svých svobod a privilegií, bývaly prý tyto šňůrky zlaté. Ale pak, když po Bělohorské bitvě neblahé byli prodáni za lidi robotné, a když nejpřednější obránce starých jejich práv Jan Sladký, řečený Kozina, byl v Plzni 1695 oběšen, tu

na znamení smutku začali nositi šňůry černé barvy na svých bílých šerkách.

K šerkovému županu nosili jirchové nohavice po kolena, vlněné punčochy a střevíce „s ušima“, na hlavě pak těžký širák s černými „pantlemi“, v čas smutku pak s bílým tkalounem. Šel-li Chod přes pole nebo na slavnost, měl v ruce („čekanu“) hůl a zbraň zároveň s ostrým bodcem na dolním konci, na hořejším pak se sekerkou a palcátkem. Bradlo bývalo na hoře až na stopu plechem a hřeby ozdobeno.

V zimě se halí Chodové v plášť buď černý nebo modrý s límcem nebo v kožich s vyšívanými často květy.

Kroj ženských na Domažlicku má jistý ráz noblessy. Děvčata nosí červené, vlněné punčochy, střevíce (dříve také mívaly pantoflíčky i do kostela), a to střevíce na opatkách vyšívané, z předu ozdobené vyšíváním nebo mosaznými kroužky a mašlí z černých pentliček. Sváteční košile má krátké, vyduté, široké rukávy, „rukávce“ nad ramenem bíle vyšívané s límečkem na konci černě vyšívaným (rovněž prý na znamení smutku po Kozinovi).

Živůtek, lajblík, nemívá zpravidla vyšívání. Červená látka, z níž je zhotoven, pokryta je úzkými prýmky; mezi nimi se leskne plno perliček a kovových šupinek, jež na slunci, v kole při světle živě se třpytí. Dva plátěné, vycpané návěšky u živůtku udržují sukně.

Sukně chodských děvčat a žen je úzká, vrapovaná, jednobarevná. Nosí se buď červená (veselá, jasná) a to od Vzkříšení Páně až do adventu. Tou dobou také zelená. Smutnou, modrou sukni oblékají v čas adventu a postu nebo o pohřbu, a tu pak bývá také zástěra smutkové barvy — bílé. Každou sukni

lemuje při spodu bohatý „pantl“, pentle živě květovaná. Jinak se nosí přes sukni zástěra či fěrtoch různých barev, přes prsa pak hedvábný šátek přes kříž; konce toho šátku zastrčí se pod tkalon zástěry.

Vlasy v rulík spletené stáčejí v „čampuly“ a pak protknou velkým hřebenem (bohatší), načez hlavu zakryjí květovaným šátkem uvázaným „na babku“. Jdou-li děvčata do kostela nebo přes pole, uvážou si přes tento šátek plátěnou, bělostnou „plenu“ s vyšitým květem v rohu a s krajkami. Vázání pleny není snadné; děje se před zrcadlem a trvá za drahnou chvíli. V čas parna se plena rozváže a uvolní. Oblekne-li děvče plenu, vezme i kabátek z modrého neb černého neb bílého sukna, na prsou silně vykrojený, tak že tu je viděti hedvábný šátek. Na prsou také visí mezi haklíky kabátku veliká červená mašle, u pěstí pak jsou rukávy, čím dále k ramenu tím širší, ozdobeny hedvábným vyšíváním, jež také na prsou kabátku je vidati.

Vdané ženy podobně se strojí, jenže si kladou na prsa pod hedvábný šátek malou peřinku s peřím vzhůru ku bradě setřeseným. Vdané ženy také nosívají, nyní však už pořádku, zvláštní čepce „koláč“ s černým vyšíváním.

Jdouce do kostela nebo přes pole drží v ruce lýčenou mošinku, barevnými klůcky a pentličkami ozdobenou, kdežto svobodné děvče má v ruce šátek buď bílý, vyšíváný nebo barevný. Ženské, dlouhé kožichy, jak bývaly dříve modou, teď už pominuly.

V okolí plzeňském shledáváme podobný mužský kroj jako na Domažlicku, ač jest celkem jednodušší a střízlivější. I na Plzeňsku nosí žluté koženky, vysoké černé boty až po kolena nebo dle staršího způsobu punčochy a střevíce, na košili pak, jejíž límeč

se přes nákrční hedvábný, u mužů černý, šátek přehýbá, vestu z tmavomodrého sukna fialového nádechu, s hustou řadou kovových žlutých knoflíků, s dírkami červeně obšitými.

Přes vestu bez vyšívání oblékají synkové kazajku z téže látky a takové též barvy a rovněž vyšíváním nezdobenou, muži pak soukenný dlouhý kabát tmavomodré barvy také bez vyšívání. V zimě mají límcový plášť, nebo soukenný kožíšek černým beránkem lemovaný se šňůrami.

Čepice bývá kulatá, bez štítu, červeného vrchu zakončeného zlatým nebo hedvábným střapečkem, lemovaná vydrovicí do zadu vyšší. Kromě té i čepice se štítem i kulatý klobouk se nosí, zvláště novější dobou, kdy vypsáný právě kraj podléhá patrně obecné modě, jež nad domácím krojem ženským plným šustivé nádhery a pitvorné neforemnosti již zvítězila.

Tento domácí кроj ženský, vynikající zvláště vyšíváním svých žurových plen, zástěr a holubinek, u mladší generace se úplně přeměnil.

Vdané i svobodné česají sobě vlasy hladce za uši a v cop spletené vlasy stáčejí nad týlem a upevňují u vrkoč. Nad čelem, přes hlavu nosí černou, aksamitovou stužku „sametku“, jež se pod vrkočem upevňuje.

Hlavu takto učesanou kryla jindy „holubinka“, kterouž nyní zastupuje většinou hedvábný šátek pod bradu uvázaný. Holubinka, bílý, kulatý, tuhý čepček, kdysi téměř po všem českém venkově rozšířený a vynikající jmenovitě v okolí pražském krásným vyšíváním žurové práce, již znalci vysoce cení, má co do způsobu práce a kresby vzoru mnoho variací. Plzeňská holubinka, jindy rozšířená od Domažlic až po Rokycany, liší se ode všech hlavně svou ohromnou,

Kroje z Ejpovic u Plzně.

stojatou mašlí v zadu, již „křídla“ říkají. Křídla ta bez mála na metr do šíře rozpjatá byla na spodní své části vyšívaná. Na nich, jakož i na cípech plen i na zástěrkách z okolí plzeňského vykouzila jehla vesnické vyšivačky pravé divy jemné, umělé práce.

Přes tuto holubinku nosily ženy bílou, čistě škrobenou plenu do tří cípů neb rohů složenou, tak, aby prostřední cíp, bohatě vyšívaný, visel rozestřen na zad hlavy mezi křídly; přední pak dva cípy zavazovaly se pod bradou prostě na uzel.

Sváteční košile má podobné nadmuté rukávce jako na Domažlicku. A jako tam tak i na Plzeňsku jsou oblíbeny červené, vlněné punčochy, vyšívané střevíce z černé kože nebo šněrovací botky, jež nabyly dnes převahy. Stařeny na Plzeňsku chodily jako jinde v pantoflích s podpatky.

Šněrovačka bývá červená, z látky pěkně květované; z předu ji zakrývá hedvábný květovaný šátek uvázaný křížem přes prsa.

Co při ženském kroji z okolí plzeňského zvláště je nápadno, je velký počet sukni. Čím bohatší děvče nebo žena, tím více jich má, dvanáct až patnáct, ano i dvacet. Všechny jsou krátké, pod kolena, nejdelší do polovice lýtek; spodní sprostší, vrchní pak z pěkné látky do modra bílé. Sukni tu „pantlem“ ozdobenou jmenují „herbinka“.

Objem sukni má dosáhnouti tak daleko, jak sahají křídla holubinky. Jsou-li objemem širší, tím líp.

Přes sukni v předu nosí se červená, žlutě pruhovaná zástěra, a přes pole jdouce nebo do kostela oblékají ženské bílý kabátek, lemovaný šedým, brabantským králíkem. --

IV.

Také český jih poměrně nejvíce ze všech českých krajů světa odlehlý, podléhá rozhodné přeměně v kroji svého lidu. Dnes mladší pokolení téměř všecko se přizpůsobilo vlivu nynějšího kroje městského. U starších ještě nalézáme žluté koženky s řemínky, stouhami u kolenou, punčochy obyčejně modré, střevíce, vestu či lajbík, „na blatech“ červenou vyšívanou, na krku šátek s přehnutým límečkem košile, jejíž rukávy na rameni a na límečku v zápěstí zdobí vyšíváním, měkký klobouk, čepici beránkem lemovanou. Dříve nosívali, jmenovitě „na blatech“, vysokou vydrovici zdobenou po straně barevnými stužkami.

V zimě nosili na českém jihu límcový plášť nebo krátký kožich hnědý, místo něhož se teď u mladých zimník užívá. Kromě bot a střeviců užívá se všude na jihu u mladých i u starých, zvláště do práce, dřeváků, z nichž jmenovitě dětské bývají zdobeny různým rýsováním a na nártu opatřeny kusem srstné kože, aby hranou svou vrch noh netlačily.

U ženských v oblibě jsou střevíce i šněrovací botky (dříve se pantofle i přes pole, do kostela nosily), punčochy v létě bílé, v zimě červené jako v okolí Soběslavě; v jiných krajinách, jako „na blatech“ jen červené, kdež toliko nevěsta jde do kostela v punčochách bílých.

Sváteční košile „tenčice“ má u krku „výkladek“ široký, nabíraný límec, rukávy široké, vyduťaté, na rameni vyšívané, jakož i na pásku v nadloktí krajkami vroubeném. Někde, jako v okolí Soběslavi nosí se nyní krátké, úzké rukávy bíle vyšívané.

Sukně bývá soukenná, zpravidla zelená, s pentlí do kola, ale ne při samém kraji dole, nýbrž kus nad ním. Zástěrku nosí květovanou nebo bílou s krajkami, bohatě barevným hedvábím vyšivanou.

Květovanou šněrovačku zakrývá z předu hedvábný šátek křížem přeložený jako v západních Čechách.

Do kostela přes pole nosí svobodné i vdané tmavomodrý kabátek (špensr) v předu vykrojený s rukávy u ramou širokými, u pěstí úzkými. V takovém kabátku jde i nevěsta k oltáři.

Místem mají na zimu místo kabátku krátké kožichy, modré, soukenné s beránkem.

Pro úpravu ženské hlavy význačné jsou na českém jihu holubinka, zvláště však plena, před třiceti lety ještě obecná, dnes už jen u stařen oblíbená. Bělostkvoucí plena jihočeská vyniká bohatě vyšívanými lemy a cípy nad jiné ornamentikou tak dekorativní, zcela svéráznou, tak že co do pestrostkvělé har-

monie barevné začasťe orientálnímu vyšívání v ničem nezadá. Pleny jsou vroubeny buď krajkou vláčkovou, nebo jako „na blatech“ širokým, krajkovým okolkem, provedeným velmi pěkně vyšívaným tylem podkládaným.

•Žena b'atská• (v pleně).

Plenu zahalovaly si hlavy vdané i svobodné. Družičky však nosily o slavnostech vínek, někdy i v jiných končinách českého království, jako na Turnovsku oblíbený. Vínek je druh černé pentle (na Turnovsku býval také rudý) s vyšívanými konci, jež přiléhá k čelu a váže se v zádu pod vlasy tak, že vyšívané konce visí volně po zádech.

Nevěsta má na hlavě věnec s červenými pentlemi po zádech splývajícími, na temeni ozdobenou korunku s rozmarinkou a perličkami. To vše se snímá nevěstě s hlavy, když ji „zavíjejí“ či „čepí“, t. j. po svatební hostině mezi ženy přijímají. Za tohoto obřadu dostane na hlavu buď bílý čepec, nebo tmavší „holubové“ barvy, přes čepec pak nad jeho náčelní krajky „víněk“ či „roušku“, proužek to hojně zdobený zrcadélky, perličkami i dracounem, jež pod vlasy v zádu uvážou. Hlavu takto upravenou zahalují po té zvláštním způsobem šálkem obdélného tvaru „roucha“ řečeným, rovněž vyšívaným. Ten čepec, roušku či víněk a tato roucha tvoří dohromady „zavíti“, jež pak vdaná nosí napořád, přibírajíc k tomu ještě plenu, tak že postup výstroje jihočeské ženské hlavy byl tento: 1. čepec, 2. víněk (rouška), 3. roucha, 4. plena. Tak bývalo hlavně „na blatech“.

Jindy nosí starší ženy jenom barevný šátek, v týle do cípu uvázaný „na kačenku“ či „zaklesnutý“ a přes něj plenu výše vypsanou. Tu oblékajíce, přeloží v půli (diagonálně). Veliký cíp bohatě vyšívaný splývá po zádech, druhé dva cípy svážou se jedním uzlem na temeni hlavy a konce jejich visí dolů po obou stranách hlavy. —

V.

Ani sever ani střed Čech nezachovaly svého původního kroje; rovněž i na severovýchodě přeměněn takměř na dobro. Součástky jeho byly podobné jako u krojů vypsanych.

Muži v těchto krajinách jakož i ve východních Čechách nosí oblek skoro již městský, zvláště ti, kteří bydlí blíže měst. Více do hor je oblek méně úpravnější dle mody. Shledáváme kabáty nedlouhé límců širokých nebo nepoměrně úzkých, o dlouhých rukávech, krátké vesty ke krku zapjaté, kalhoty (pantolony) někdy do bot, někdy po městsku a tu buď přes míru dlouhé, že je i za pěkné povětrnosti zahrnují, nebo zase krátké tak, že záhyby holinek je viděti.

Látka těch obleků nevyrovná se trvanlivostí sunům starších krojů, jsouc namnoze laciné dílo tovární. Barev stálých, určitých při nich také není jako bylo při kroji starším. Na krku nyní nosí starší mužové šátky, mladí začasť také dělané stužky z města, většinou barvy velmi živé až křiklavé. Na hlavách vidati klobouky měkké, než i vyšší tvrdé, městského rázu, v zimě čepice, beránkem lenořané. Za časť se vyskytuje v těchto krajinách jakož i jinde po Čechách čapka vojenského či úřednického rázu, kterou nosí nejen vesničtí muzikanti, nýbrž sem tam nějaký chasník nebo chlapec.

Kvěťované kožichy starého rázu a soukenné límcové pláště vymizely.

Vůbec se často málo šetří rozdílu při látkách. Zimní kabát se někdy docela dobře hodí do července, jakož zase kabát lehčí se nosí i v zimě. Tu pak pod ním bývá „podvlíkač“, kazajka z lacinější látky

jako na př. z barchetu. Toho podvlíkače užívá se po českém venkově mnoho ve všední den, do práce.

Také u chudších ženských nebývá tak přesný výbor látky vzhledem k ročnímu počasí. Vyžehlená „kartounka“, zpravidla veselé barvy a pestrého vzorku (sukně z kartounu), nosí se i v zimě, ovšem že s několika spodními sukňemi. Tu pak doplňuje oblek „jupka“ nebo „kacabajka“, kabátek to, ovšem že ne tak nákladný jako kabátky staršího rázu a také prostšího střihu, a velký šátek přes hlavu volně hozený. Při horách na severovýchodě i na východě nosí se všedního dne mnoho sukně z plátna nebo kartounu modře barvené s bílým tištěným vzorkem, tak zvané „modračky“.

V horách na Náchodsku a dále k Podkrkonoší nosily se a tu a tam dosud nosí ženské do díla ve všední den tak zv. kanduš, sukni to s životem, ale bez rukávů, toliko s proramky.

V těchto končinách, jakož i na východě při moravských hranicích vážou si starší ženy šátky nad týlem v cípy, „na placku“, „na pokos“, „na babku“.

Jinak nosí vdané ženy do kostela a přes pole velké šátky pruhované nebo „angory“ s esovým ornamentem přes hlavu přeložené, na prsou volně skřížené. Místo malebných kabátků obecný jsou jupky často sametové, v zimě u bohatších také již paleta. U mladých je patrna snaha, aby se oblekem svým co nejvíce připodobnily městskému kroji. Proto i rukavičky, zlaté brože, hodinky u bohatších najdeme, sem tam i slunečník. Jen městský klobouk si ještě všude cesty neproklestil; místo něho nosí svobodné šátky začasťe hedvábné veselých barev pod bradu uvázané. Tak jen na severovýchodě a na východě, a celkem také v jiných krajinách,

Co do malebnosti se tento kroj nikterak nevyrovná staršímu kroji ve východních Čechách, zvláště v okolí Litomyšle a Vys. Mýta. Mužský kroj tam už vymizel, ženský se ještě vyskytuje, ač nikoliv už ve své dávné úplnosti, a to jen u žen starších.

Muži nosívali boty, žluté koženky, košili na límečku u krku a v zápěstí vyšívanou, vestu či „bruslek“, kazajku nebo kabát, opasek pavím brkem vyšíváný, na hlavě kulatou čepici černou beránkem lemovanou, „pangrotku“ nebo dražší vydrovici či aksamitku s vrchem obyčejně zeleným aksamitovým nebo soukenným s vydrovým lemem v zadu vyšším, nebo klobouk širák, v zimě pak pláště a kožichy.

Zvláště pěkné byly vesty buď tmavozelené vyšívané světlazeleným nebo oranžovým hedvábím, nebo bílé do modra zdobené hedvábným vyšíváním modré barvy. Vyšívání to velmi vkusné a malebné zdobilo nejen předek vesty, nýbrž i poklopy kapes a malý šůsek v zadu. Tmavozelené soukenné kazajky měly podobné vyšívání, ač celkem prostší.

Ještě podnes vidati v okolí Vys. Mýta i Litomyšle starší ženy s nabíraným límcem u košile lemovaným krajkami a s rukávy vydutými až k nadloktí sahajícími. Dotčený límec „vejložek“ tu tam i „ožidlí“, býval za starších dob mnohem větší nežli jak se dnes nosí.

„Životek“ či šněrovačka různých barev s puntkem, jenž jej v předu doplňoval, šněroval se damaškovou pentlí.

Životek z černého sukna byl vyšit zeleným hedvábím, černý aksamitový stříbrným a zlatým dracounem. Životky jiných barev vyšívány různobarevným hedvábím nebo stříbrným dracounem. Také se nosily

životky nevyšívané, ty pak zhotovovány z damaškové látky.*)

Sukně, lemované hedvábnou, květovanou pentlí, byly nejvíce mezulánové, nejčastěji zelené, nebo z „cajku“ tak zvané cajčky.

Bohaté selky a mlynářky měly sukně z měňavého hedvábí. Nákladnější zástěry byly vyšívány, jinak pořizovány z pestré látky vlněné nebo hedvábné.

Přes životek oblékán kabátek nejčastěji barvy bílé v zadu s varhánky, napřed vykrojený s límcem ležatým vybihajícím do zadu do špice. I punčochy, nyní bílé neb pestré, bývaly za starších dob vyšívány, nízké střevíce pak v předu ozdobeny mašličkou. Nyní více se botek užívá.

Děvčata, šla-li za družice, zapletala rulíky damaškovou pentlí a složitě si je na hlavě upravivše protýkala je jehlicí ze žlutého plechu, postříbřenou, na širším lopatkovém konci nepravými drahokamy ozdobenou.

Nevěsta a družičky také nosily „pentlík“, váleček to z lepenky kryjící rulíky v drdolek stočené. Povlečen byl hedvábnou látkou, na dýnku ozdoben zrcátkem a jinak stříbrným drátkem, drobounkými, šupinovými penízky, korálky i pentlemi, jež od něho dolů visely.

Po oddavkách, po svatební hostině, kdy nastalo „čepení“, zaměněn tento nevěstin účes za čepec z jemného kmentu, vyšíváný bílým hedvábím. Nad čepec vážala se kolem hlavy „šata“ podobná „vínku“ severočeskému nebo „roušce“ jižních Čech, na koncích přebohatě vyšívána a krajkou domácí práce lemovaná.

*) Viz Terezy Novákové: Kroj lidový na Litomyšlsku.

Vdaná pak nosila šátek a plenu, kteráž však v těchto končinách a ještě méně na severovýchodě nedošla takové obliby a výzdoby a takového rozšíření jako na jihu. Dříve nosily, a starší ženy nosí doposud do kostela složenou plachetku či loktušku, do níž obyčejně balí modlitební knihu, v černé koži vázanou, nebo v plechových žlutých deskách s vyraženým ornamentem, někdy i s nepravými drahokamy, jakéž desky nejvíce na českém jihu i západu jsou rozšířeny.